

Bettna-Löta 17:1

Bettna socken, Flens kommun, Södermanlands län

Underhållsutredning

Bettna-Löta 17:1

Bettna socken, Flens kommun, Södermanlands län

Underhållsutredning

Rapport 2024:7

© 2024 Sörmlands museum

Beställningar kan göras hos:
Sörmlands museum
Box 314, 611 26 Nyköping

byggnadsvard@regionsormland.se

www.sormlandsmuseum.se

Författare: Eva Wockatz, byggnadsantikvarie
Omslagsbild: Byggnaderna vid Löta handel sett från landsvägen.
(SLM D2024-209)
Foto, där ej annat anges: Eva Wockatz
Diarienummer: KN-SLM19-0119

Allmänt kartmaterial: ©Lantmäteriet. Enligt FUK-avtal D-nr: I2018/00115

Nyköping 2024

Innehåll

Inledning	7
Syfte	7
Läge och omgivning	7
Omfattning och metod	8
Skadegradering	8
Förutsättningar	9
Juridiskt skydd	9
Plan- och bygglagens regler	9
Sammanfattning	11
Allmän historik	12
Magasinet	16
Historik	16
Byggnadsbeskrivning	16
Magasinet tekniska status och brister	20
Magasinet kulturhistoriska värde	26
Lanthandeln	27
Historik	27
Byggnadsbeskrivning	27
Lanthandelns tekniska status och brister	28
Lanthandelns kulturhistoriska värde	30
Sommarcaféet	32
Historik	32
Byggnadsbeskrivning	32
Sommarcaféets teknisk status och brister	32
Sommarcaféets kulturhistoriska värde	34
Förslag till åtgärder	36
Generella anvisningar	36
Magasinet - åtgärder	36
Lanthandeln - åtgärder	39
Sommarcaféet - åtgärder	41
Källförteckning	43
Litteratur	43
Arkiv	43

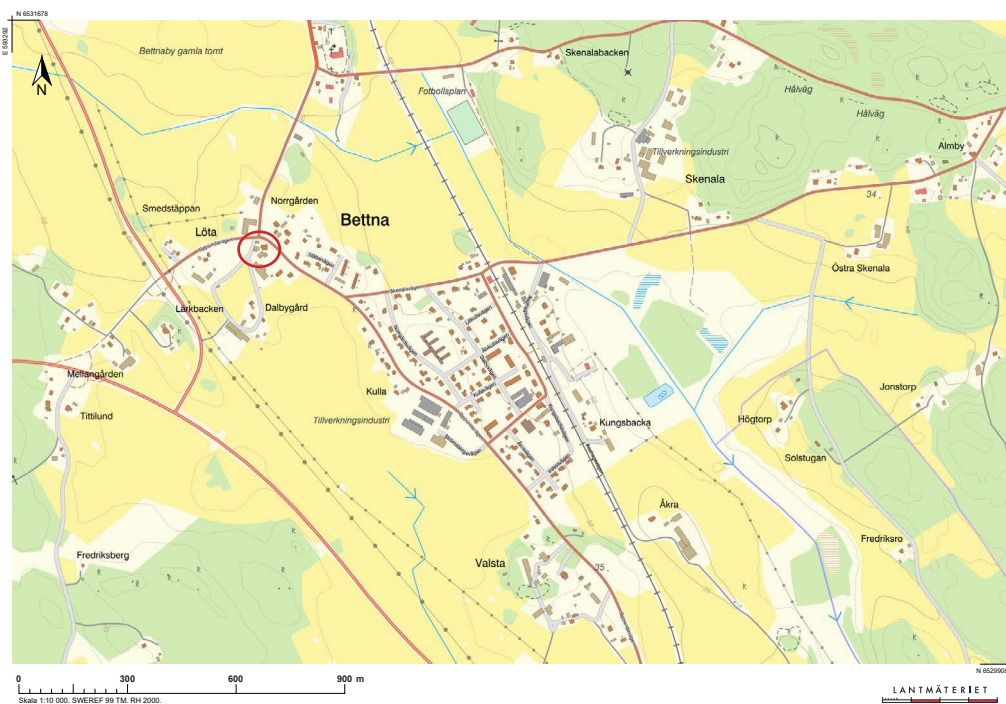

Bild 1. Karta över Bettna samhälle, fastigheten Bettna-Löta 17:1 markerad med rött. Utskrift från Min karta, lantmäteriet.

Bild 2. Situationsplan med byggnaderna vid fastigheten Bettna-Löta 17:1. Nr 1 sockenmagasinet, nr 2 lanthandeln, nr 3 sommarcaféet. Utskrift från Min karta, lantmäteriet.

Inledning

Flens kommun upprättade i oktober 2018 ett tillsynsärende om misstanke om bristande underhåll av byggnaderna vid fastigheten Bettna-Löta 17:1 (TILLSYN.2018-567). Sörmlands museum hade då kontaktat Flens kommun om bristande underhåll på framförallt magasinet, som har höga kulturhistoriska värden.

Flens kommun, Bygg- och Miljöavdelningen, beslutade den 22 augusti 2022 att en underhållsutredning skulle göras av de tre byggnaderna på fastigheten Bettna-Löta 17:1 (Beslut §/2022 §551). Uppdraget gavs åt Sörmlands museum, certifierad sakkunnig avseende kulturvärden Eva Wockatz. Inventering har utförts under tiden januari – april 2024.

Syfte

Beslutet om underhållsutredningen regleras av Plan och bygglagen, PBL (2010:900), 11 kap. 18 § och 27 § andra stycket.

Enligt 11 kapitlet 18 § så ska: *Om det brister i underhållet av ett byggnadsverk, får byggnadsnämnden uppdra åt en sakkunnig att utreda behovet av underhållsåtgärder. Innan nämnden beslutar om ett sådant uppdrag, ska nämnden i ett föreläggande ge byggnadsverkets ägare tillfälle att inom en viss tid ge synpunkter på uppdraget och på frågan om vem som ska betala kostnaderna för uppdraget. Den sakkunnige ska vara certifierad enligt 10 kap. 8 § 2.*

Målet med en underhållsutredning är att få en allmän kunskap om byggnadernas tekniska status, att identifiera problem och skador, samt att utreda behovet av underhållsåtgärder. Ett önskemål från Flens kommun är också att underhållsutredningen ska ge konkreta förslag till åtgärder.

Läge och omgivning

Löta ligger i utkanten av Bettna samhälle, intill landsvägen och en vägkorsning. Löta ligger drygt 500 meter söder om Bettna kyrka, se karta bild 1.

På fastigheten finns tre byggnader. En äldre skola som senare använts som sockenmagasin, en före detta lanthandel och ett sommarcafé. Se situationsplan, bild 2. Fastigheten omges av äldre gårdar.

Omfattning och metod

Samtliga tre byggnader omfattas av utredningen. Endast för magasinet har museet haft invändigt tillträde. Utredningen omfattar därför magasinets exteriör, konstruktion och interiör, samt lanthandelns och sommarcaféets exteriörer. Inga detaljerade, förstörande, undersökningar har gjorts. Iakttagelser och skador baseras på okulära besiktningar från mark.

Skadegradering

Skador/brister har delats in i följande graderingar:

- I. Allvarlig skada/brist som allvarligt/påtagligt riskerar att förstöra byggnaden. Åtgärd bör utföras omgående.
- II. Brist/skada som riskerar att skada byggnaden på sikt. Åtgärd bör utföras inom de kommande två åren.
- III. Brist/skada har noterats. Bristen kan bero på eftersatt underhåll. Åtgärden är att betrakta som en underhållsåtgärd.

Bild 3. Fastigheten sedd från landsvägen och i norr. Från vänster lanthandeln, sommarcaféet och längst till höger sockenmagasinet. (SLM D2024-209)

Förutsättningar

Juridiskt skydd

Byggnaderna ligger utanför detaljplanelagt område.

Ett förslag på en detaljplan för Bettna-Löta 17:1 m fl togs fram november 2002. Sörmlands museum yrkade i ett yttrande på, Josephson november 2002, på att flertalet byggnader i Löta skulle förses med rivningsförbud, bland annat lant-handeln och magasinet. Arbetet avslutades innan detaljplanen antogs.

Byggnaderna vid Löta är upptagna som värdefull bebyggelse i Flens kommuns kulturmiljöprogram, område 36 Bettna med Skaresta – Sittuna – Viby. I kulturmiljöprogrammet på sid 214, anges ”Miljö vid Löta med sockenmagasin, gammal skola från 1700-talet och äldre gästgiveri”, som ett av områdets viktiga värdebärare. Föjande är relevant för byggnaderna vid Löta och anges under rubriken *Att tänka på:*

- Vägnätets slingrande karaktär och grusbeläggning på små vägar ska underhållas.
- Bebyggelsens läge och placering i terrängen ska bevaras.
- Bebyggelsen ska underhållas så att dess karaktär består.
- Nybyggnationer och tillbyggnader ska underordna sig den befintliga bebyggelsen, om så är herrgårdsmiljö, bymiljö, äldre gårdsmiljöer eller torp och anpassas avseende skala, materialval och utformning.
- I Bettna samhälle ska de byggnader som hör till samhällets äldsta epok värnas och behålla sin karaktär.

Plan- och bygglagens regler

Att byggnader ska underhållas och hur de ska underhållas anges i Plan och bygglagen (2010:900), PBL.

Förvanskningförbud

Enligt Plan och bygglagen 8 kapitlet 13 § får en byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt inte förvanskas.

Krav på underhåll

Enligt Plan och bygglagen 8 kapitlet 14 § ska ett byggnadsverk hållas i vårdat skick och underhållas så att dess utformning och tekniska egenskaper i huvudsak bevaras. Underhållet ska anpassas till omgivningens karaktär och

byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt.

Om byggnadsverket är särskilt värdefullt från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt, ska det underhållas så att de särskilda värdena bevaras.

Krav på varsamhet

Enligt Plan och bygglagen 8 kapitlet 17 § ska ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.

Bild 4. Sockenmagasin vid Löta okänt år, men efter tillbyggnaden 1974. (SLM A4-146)

Sammanfattning

Samtliga byggnader har kulturhistoriska värden. Magasinet och lanthandeln bedöms ha höga kulturhistoriska värden. Magasinet har legat på platsen i snart 300 år och har genom att det använts som socknens gemensamma spannmålsmagasin ett stort symbolvärde. Att bevara och underhålla magasinet bedöms därför ha ett allmänintresse.

Byggnaderna har i liten grad förändrats under senare tid. En stor del av byggnadernas kvaliteter är trots det eftersatta underhållet att exteriörerna är välbevarade. Exempel på detta är lanthandelns ursprungliga del, med snickarglädje, äldre panelbrädor, samt äldre fönster. Magasinet är välbevarat sedan det började användas som spannmålsmagasin.

Byggnaderna har dock bristande underhåll och det finns stora behov av underhållsåtgärder, framförallt på magasinet. Magasinets tak har stora brister och är inte tätt. Läckande och rostande konservburkar kan på sikt göra stor skada på magasinets bjälklag. Byggnaderna bedöms ännu inte vara väsentligt skadade och bristerna är av den graden att de går att reparera. Inga säkerhetsbrister har noterats, som skulle riskera att någon som uppehåller sig i eller i närheten av byggnaderna kan komma till skada. Rivning av byggnaderna bedöms därför inte vara motiverat och ska inte övervägas.

Eftersom byggnaderna har särskilt utpekade kulturhistoriska värden ska underhåll och reparationer utföras på ett sådant sätt att de särskilda värdena bevaras. Kommande renoveringar och underhållsarbeten ska därför utföras med relevant kunskap, traditionella material och metoder, så att byggnaderna efter renoveringen har kvar den åderdomliga karaktären.

Anlitade hantverkare skall ha dokumenterad erfarenhet av arbete med kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Arbeten bör ske i samråd med antikvarisk kompetens.

Allmän historik

Löta by bestod ursprungligen av 5 mantal som var fördelade på åtta brukningsenheter. Enligt Sörmländska handlingar No3, så inrättades en skola vid Löta by år 1732. Skolan bekostades av riksrådet greve Axel Banér, ägare av Åkerö säteri. Skolan skulle användas för "församlingens ungdoms uppfostran uti läsande och skrifwande mm." Till skolmästare utnämndes komministern i Blacksta och Vadsbro församlingar, herr Magnus Wulff. Delar av församlingens ungdomar samlades första gången den 16 maj 1732 i en "upplagad stuga i Löta Dalbygården". Först året efter, 1733, hade en skola byggd av sten uppförts vid Löta.

Det är okänt vilken byggmästare eller eventuell arkitekt som ritade eller uppförde skolan/magasinet. Flera arkitekter gav senare, vid mitten av 1700-

Bild 5. Bettna scolehus vid Löta år 1751. Karta upprättad vid storskifte. Lantmäteristyrelsens arkiv, akt C4-45:1.

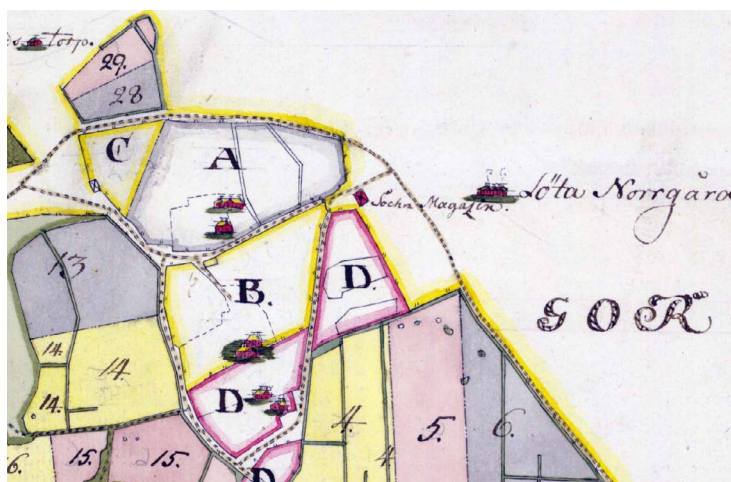

Bild 6. Bettna sockenmagasin vid Löta år 1771. Karta upprättad vid storskifte. Lantmäteristyrelsens arkiv, akt C4-45:3.

talet, ut mönsterritningar. Bland annat Carl Hårleman som gav ut mönsterritningar för officersboställen 1752 och Carl Wijnblads planschverk år 1755. Magasinet kubiska volym och valmade tak har likheter med några av dessa ritningar.

Enligt 1686 års kyrkolag skulle barn undervisas i läsning och kristendoms-kunskap. Detta skulle kyrkoherden arbeta för. År 1737 beslutades att barn borde lära sig läsa i bok innan de fyllde 10 år. Och år 1762 påbjöds att en skolmästare skulle anställas i alla socknar, i de fall där klockaren inte hade möjlighet att sköta uppgiften. I verkligheten var det få skolor som inrättades, eftersom regelverket var för svagt. Vid slutet av 1700-talet fanns det bara ca 150 fasta skolor i Sverige, där de flesta hade tillkommit genom enskilda donationer, likt skolhuset vid Löta.

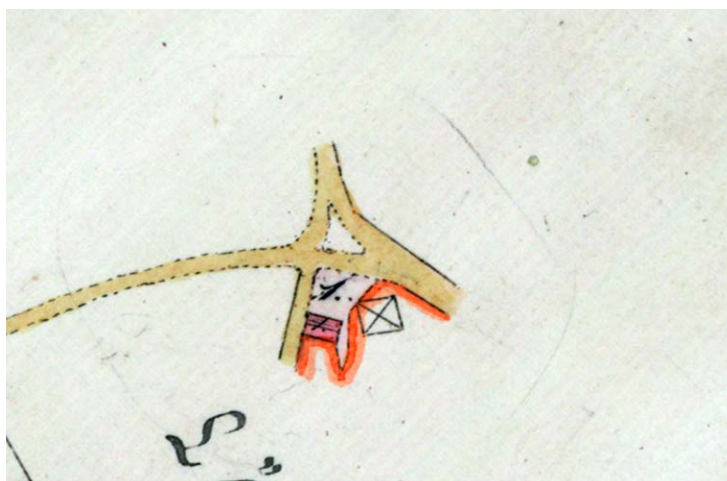

Bild 7. Bettna sockenmagasin vid Löta år 1891. Karta upprättad vid Delning. No1 är magasin-tomten, tillhörig Norrgården, No4. Lantmäterimyndigheternas arkiv, Akt O4-BET-133.

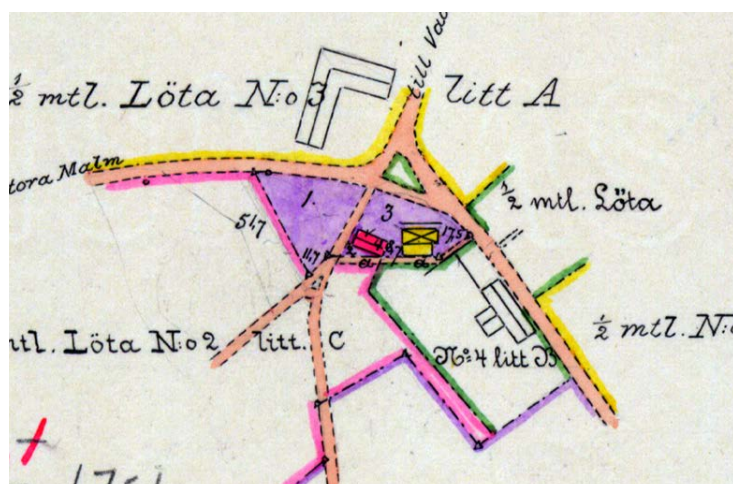

Bild 8. Karta över lägenheten Löta handelsbod avskändrad från 1/4 mantal No2 litt C och 1/2 mantal No4 litt B. År 1913. Lantmäterimyndigheternas arkiv, Akt O4-BET-628.

Skolmästarens skolinstruktion för Löta skola sattes upp den 8 december 1734 och skolmästarens årslön beslutades till 500 daler Kopparmynt. Lönen betalades av riksrådet Axel Banér. Någon fond hanns dock inte med att ordnas, innan riksrådet Banér avled barnlös, men gift, år 1742. Arvet skulle delas mellan hans släkt (Banér) och hans hustru grevinnans släkt (Sparre). En process mellan släkterna slutade med att släkten Sparre fick ärva. Släkten Sparre fullföljde inte planerna med skolan, vilken därför lades ned. Komminister Wulff var den första och den sista skolmästaren, utan lön. Byggnaden användes som skola fram till år 1742 och stod sedan öde till 1757. Enligt K. A. Hagström ska Komminister Wulff ha bott kvar i det tomma skolhuset fram till år 1749. Skolhuset finns markerat på Storskifteskartan från år 1751. Norr om landsvägen ligger Östra och västra Norrgården. Söder om vägen Dalby gård, Mellangården och Storgården, se bild 5.

Löta skolhus användes efter skoltiden istället som ett gemensamt sockenmagasin för socknens gårdar. Ett reglemente om socknens gemensamma magasin stadfästes den 24 oktober 1758. Reglementet hade undertecknats av de flesta av socknens invånare. På en storskifteskarta från år 1771, benämns byggnaden ”socknmagasin”, se bild 6.

Varje sockenbo satte in den mängd spannmål som var proportionerad efter hemmanens storlek, till dess att magasinet var fyllt med 300 tunnor spannmål. Syftet var att det skulle finnas spannmål att använda under sämre skördeår.

Bild 9. Bettna sockenmagasin vid Löta 1972. (SLM M003959)

Socknens bönder skulle efter varje gårds storlek magasinera sin andel säd tills magasinet var fyllt för året.

På 1870-talet förlades en järnvägsstation i Bettna, TGOJ-banans station öppnades för trafik 1876. Detta bidrog till att samhället växte. På 1800-talet släpptes de hårda restriktionerna att bedriva handel på landsbygden. Från 1846 fick handel på landsbygden bedrivas om verksamheten låg minst tre mil från en stad. 1864 togs även denna restriktion bort. Löta lanthandel bör ha etablerats omkring år 1900, en karta över lägenheten finns från år 1913, se bild 8.

Magasinet användes som sockenmagasin ända fram till år 1892, då det enligt Hagström såldes till en privatperson. I en lantmäteriförrättning från 1891 framgår det att sockenbornas gemensamma magasin skulle säljas. 1891 gjordes en förrättning, eftersom marken då fortfarande var oskiftad, bl a magasins-tomten. Magasinet skulle säljas till C F Wasenius. Köpeskillingen skulle läggas till den redan bildade Magasinsfonden. Magasinstomten, No 1, skulle tillfalla Löta Norrgård LM, akt C4-45:8 och 04-BET-133, se bild 7.

På 1920-talet ordnades en anläggning för drivmedelsförsäljning vid Löta handel. På 1930-talet uppfördes en cafébyggnad som skulle användas sommartid, av lanthandelns dåvarande ägare Rosengren. År 1967 gavs ett bygglov för en underjordisk cistern för 3 000 liter bensin, som då ersatte en 40 år äldre anläggning av samma storlek. En bensinpump skulle då också flyttas.

År 1974 gavs bygglov för att bygga till lanthandeln och magasinet åt söder. Lanthandelns tillbyggnad godkändes i bygglovet enligt ansökan ca 4 x 14.5 meter, vilket den är idag. Magasinet tillbyggnad godkändes i bygglovet enligt ansökan ca 3.9 x 6.15 meter. Tillbyggnaden är idag ca 5 x 10 meter.

Under 1900-talets senare del har magasinet använts som varulager för Löta handel. Löta handel stängdes någon gång under mitten av 1990-talet.

Magasinet

Historik

Byggnaden uppfördes som sockenskola år 1733 och användes enligt arkivuppgifter som skola i nio år. Mellan år 1757 och 1892 har den använts som sockenmagasin. I söder finns en låg tillbyggnad från 1970-talet av trä. Magasinet har en rektangulär plan och är byggd i tre våningar. Byggnadsvolym och exteriör är bevarad sedan magasinet började användas som sockenmagasin.

Byggnadsbeskrivning

Exteriör

Magasinet har en stomme av tegel. Byggnaden står på en grund murad av natursten. Sockeln är spritputsad och gråmålad. Fasaderna är spritputsade och målade i en ljus gul kulör. Takfotslisten är profilerad. Hörn, taklist, samt dörr- och fönsteromfattningar är slätputsade och vitmålade.

Ingången är centrerad på den norra fasaden. Porten är en brunmålad pardörr klädd med horisontell profilerad panel. En öppning för inlastning av spannmål finns ovanför ingången i norr. Ovanför öppningen sitter en traversbjälke av trä, för att kunna hissa upp spannmålssäckar. I öppningen finns en lucka med två brunmålade dörrblad klädda med snedställd profilerad panel.

Fönsteröppningar finns på samtliga fasader. Små på övre vindsvåningen och bredare på nedre våningen. Fönsterbågarna är av trä, spröjsade och vitmålade. Flera fönsterglas är munblåsta. Innanför fönsterbågarna på bottenvåningen sitter fönstergaller. Fönstren har en överliggande droppbräda. Fönsteröppningarna på norra fasaden är idag täckta med skivor.

Taket är ett mansardtak, täckt med enkupigt handslaget lertegel. Vidnock och i takfallens brytningar ligger nockpannor. Under teglet ligger det äldre spåntaket kvar, med rundade spån. Hur stora ytor av spåntäckningen som ligger kvar under teglet är oklart. Enstaka sentida lagningar har gjorts på mindre partier, där takduk lagts istället för saknade tegelpannor. I övrigt verkar inget tätskikt ligga under teglet. Byggnaden har i söder två stuprör och en hängränna.

Tillbyggnadens fasader är klädda med liggande brunmålad panel på förvandring. Taket är ett pulpettak täckt med trapetskorrugerad svartmålad plåt.

Bild 10. Spannmålmagasinet sett från sydost i januari 2024. (SLM D2024-210)

Bild 11. Magasinet sett från nordost 2023. (SLM D2024-211)

Interiör

Magasinets interiör har en våning i markplan (bottenvåning), samt ytterligare två våningar (våning 1 och 2). Magasinet är belamrat med äldre matkonserver och diverse handelsvaror.

Bottenvåningen är indelad i fyra utrymmen, vilka den senaste tiden har använts som förrådsutrymmen. Golvet är ett gjutet betonggol. Tegelmurarna, väggarna, är slätputsade och vitkalkade. Bottenvåningen är indelad med ett stort rum i väster och två rum i öster. Rummet i väster är delvis målat med limfärg, blå kulör och vit. Ingångsdörren har äldre gångjärn av 1700-talsmodell. Taket består av det ovanförliggande äldre träbjälklaget, breda äldre brädor, som vilar på kvadratiska träbjälkar, med fasade kanter. En rak trätrappa leder upp till våning 1.

Våning 1 består av ett stort oindelad utrymme. Golvet består av kraftiga golvbrädor, 22-26 cm breda och 5 cm tjocka. En öppning för spannmålsintag finns i norra väggen med en öppningsbar dubbellucka. Vid öppningen sitter en nött natursten som tröskelsten. Väggarna är klädda med spontad panel. Utefter väggarna har förvaringshyllor byggts. Taket består av det ovanförliggande träbjälklaget, som vilar på kvadratiska träbjälkar. Bjälklaget är renoverat i senare tid, virket är modernt och brädorna är endast ca 10-20 cm breda. En rak trätrappa leder upp till våning 2.

Våning 2 utgörs av den öppna vinden och består av ett stort oindelad utrymme som är öppet upp tillnock. Intill öppningen sitter en axel med ett hjul, för att kunna hissa upp spannmålssäckar, se bild 14. Golvet består av nyare golvbrädor, ca 10-20 cm breda. Takkonstruktionen är byggd av sex svenska takstolar. Takstolsvirket består av fyrkantbilat virke, ca 15x15 cm. Virket är sammanfogat med dymlingar och med kraftiga smidda spikar. Takstolarna är numrerade I-III. Underlagstaket består av horisontellt lagt virke, där brädorna snedkantats för att få vattenavrinning. På vissa ställen syns spikar från spåntäckningen, dock inte över hela underlagstaket. Vid sydvästra hörnet ligger lanthandels bokföring. Utefter södra väggen har förvaringshyllor byggts.

Bild 12. Bottenvåningen, innanför ytterdörren, sett mot söder. En rak och smal trätrappa leder upp till våning 1. (SLM D2024-212)

Bild 13. Del av bottenvåningens nordvästra rum sett mot ingången. Väggen är målad med ljus blå limfärg. (SLM D2024-213)

Bild 14. Våning 2 sedd mot norr. Till höger axeln med hjul, avsedd att användas för transport av spannmålsäckar. (SLM D2024-214)

Magasinets tekniska status och brister

Allmän status

Magasinet har framförallt skador från eftersatt underhåll. Inga större underhållsarbeten har gjorts på de senaste decennierna. Takets tegelpannor behöver ses över regelbundet. Att byta ut och/eller justera trasiga pannor är nödvändigt för att taket ska hålla tätt. Taket svackar och lokala rötskador i underlagstaket har uppstått. Fasaderna och sockeln är målade med en olämplig färg, som resulterat i flagande färgskikt och lokala putsläpp. I

Invändigt har lite gjorts sedan lanthandelns ägare använde magasinet som förråd vid slutet av 1990-talet. Specerier är kvarlämnade. Konservburkar rostar och läcker ut innehåll på golvbjälklagen. Magasinet är ouppvärmtd och otätt, vilket gör att skadedjur tar sig in. II

Exteriör

Mark och sockel

Buskar och sly växer alltför nära magasinet, speciellt mot söder, men även i norr. II

Växtlighet finns i dräneringsröret, vilket kan bero på att det finns brister och att dräneringen inte fungerar. I

Sockelns färg flagnar och puts släpper lokalt. II

Stommen

Byggnadens tegelstomme har sprickor. En del sprickor beror sannolikt på byggnadens ålder och får anses vara normalt för en ouppvärmtd byggnad av denna ålder. Enstaka sprickor kan bero på bristande underhåll av byggnaden. Svackande underlagstak, bristande underhåll av puts och läckande matvaror på bjälklagen kan över tid kan påverka och ge skador på tegelstommen, se bild 26. II

Fasader, dörrar och fönster

Fasadputsens släpper lokalt. Bomputs förekommer. Mindre spricker förekommer i putsen. Putsen är senast målade med en förstärkt färg, en färg med starkare bindemedel än kalkputs. En så kallad ”tät” färgkvalitet, vilket på sikt inte är bra för putsen och murverket, då det bidrar till att färgen flagar och puts lossnar. II

Ytterdörrens upphängning behöver ses över. Målarfärg flagar kraftigt på ytterdörr och luckor till spannmålsintag. II

Fönstren är i behov av renovering. Vissa fönster har nyligen utsatts för skadegörelse och en del fönsterglas har spruckit. Hörnjärn rostar, färg flagar och fönsterkitt har lossnat. Flera droppbrädor ovanför fönstren har rötskador, t ex mot öster. II

Bild 15. Luckan för spannmålsintaget på våning 2. Målarfärgen flagar. Den ovanförliggande traversbalken är rötskadad. (SLM D2024-215)

Bild 16. Magasinets ytterdörr. Målarfärgen flagar. (SLM D2024-216)

Bild 17. Dräneringsröret är igenproppat och cementröret är sprucket. (SLM D2024-217)

Bild 18. Fönstren är i behov av renovering. Vissa glas är trasiga. Droppbrädan ovanför fönstret är rötskadad. (SLM D2024-218)

Yttertak

Yttertaket har stora brister eftersom det inte är tätt. På samtliga takfall har flera tegelpannor glidit ur läge och/eller är spruckna och täcker dåligt. Fleranockpannor saknas eller är spräckta. Underlagstaket svackar och har på grund av takläckage fått lokala rötskador. Rötskador förekommer på flera ställen på takfotsbrädor. I

Takkonstruktionen, takstolar och större delen av underlagstaket ser dock från vinden ut att vara i funktionsdugligt skick. Detta tack vare takstolarnas kraftiga dimensioner och den goda virkeskvaliteten. Underlagstaket är snedkantat och kraftigt, vilket gör att det tål viss vattenpåverkan. På delar av taket verkar den äldre spånläggningen finnas kvar, vilket också bidrar till att hålla taket tätt. Svampangrepp finns dock på delar av underlagstaket, varför det bedöms akut att taket lagas. I

Hängrännor och stuprör ser inte ut att ha rensats. Dräneringens funktion är osäker. I

Bild 19. Underlagstaket har lokala rötskador och pågående takläckage syns. Våning 2 sedd mot söder. (SLM D2024-219)

Bild 20. Taket på magasinet har stora brister. Tegelpannor saknas, är trasiga eller har kanat ur läge. (SLM D2024-220)

Bild 21. Magasinet nordvästra hörn där tegelpannor saknas och istället har en takduk lagts dit. Under syns äldre spånläggning. Takfotsbrädan har lossnat helt. (SLM D2024-221)

Interiör

Allmänt

Äldre specerier är kvarlämnade och finns på samtliga våningar i magasinet. Konservburkar rostar, innehållet läcker ut och lockar till sig sakeddjur. Läckage och rostande burkar orsakar omfattande skador på framförallt träbjälklagen. I

Ett fågelbo finns på våning 2, vid norra fasaden, intill traversbalken. Här finns en rötskada och ett hål, vilket gjort att fåglar kan flyga in. II

Bjälklag

De rostiga konservburkarna och det läckande innehållet orsakar skador på trägolven och träbjälklagen. I

Traversbalken har rötskador. I

Taklaget

Underlagstaket har lokala rötskador på flera ställen på grund av pågående takläckage. I

Bild 22. Våning 1 sedd mot öster. Specerier och konservburkar läcker, vilket riskerar att orsaka omfattande skador på framförallt träbjälklagen. (SLM D2024-222)

Bild 23. Större delen av underlagstaket ser underifrån ut att vara i funktionsdugligt skick, tack vare dess tjocklek och höga virkeskvalitet. (SLM D2024-223)

Bild 24. Takstolsverket ser generellt ut att vara i gott skick. (SLM D2024-224)

Bild 25. På våning 2 där traversbalken är rötskadad, finns ett hål, vilket gör att fåglar kan flyga in. Rester av gammalt fågelbo. (SLM D2024-225)

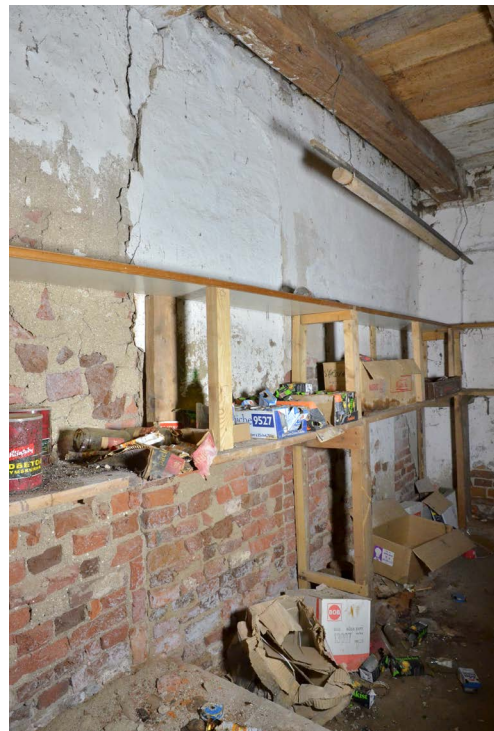

Bild 26. Bottenvåningen, vertikal spricka i tegelmuren. (SLM D2024-226)

Magasinets kulturhistoriska värde

Magasinets kulturhistoriska värde ligger i dess höga ålder och magasinets historiska funktion som skola och sockenmagasin. Genom dess tillkomstshistoria är byggnaden tydligt kopplad till Bettna socken. Magasinet har legat på platsen i snart 300 år. Byggnaden uppfördes ursprungligen som en byskola och användes som det i knappt 10 år. Under drygt 130 år har byggnaden istället använts som spannmålsmagasin åt socknens bönder, som en slags ”reservbank”. Den lagrade säden var tänkt som ett gemensamt lager som kunde användas vid sämre skördeår. Magasinet har genom att det använts som socknens gemensamma spannmålsmagasin ett symbolvärde för Bettna samhälle.

Magasinet är relativt oförändrat sedan det använts som spannmålsmagasin, bortsett från komplettering med förrådshyllor och enklare mellanväggar. Volymen och magasinets utformning med valmat tak är karakteristisk för byggnadsstilen vid mitten av 1700-talet. Magasinet har likheter med mönsterritningar från tiden och har ett ålderdomligt utseende. Det exteriöra utseendet visar tydligt att byggnaden historiskt använts som magasin. Takkonstruktionen och anordningen för att hissa upp spannmål har ett teknikhistoriskt värde. Spannmålsmagasin av sten är relativt ovanligt i länet. Liknande magasin finns i andra delar av landet, exempelvis sockenmagasinet i Götlunda byggt 1760, Vintrosa sockenmagasin, samt Hedemora sockenmagasin byggt 1758.

Kulturhistorisk bedömning och värdebärande karaktärsdrag

Sockenmagasinet har ett högt kulturhistoriskt värde och bör klassas som en särskilt värdefull byggnad enligt PBL 8 kap 13 §.

Byggnadsvolymen i tre våningar präglas av enkelhet och symmetri. Magasinsluckan med traversbalk, de låga fönstren med invändiga jängaller och avsaknaden av skorstenar vittnar om byggnadens funktion som magasin.

Viktiga och värdebärande detaljer är den tidstypiska byggnadsvolymen och takformen, de putsade fasaderna, det enkupiga lerteglet med underliggande spåntak, lastintaget med traversbalk, samt de spröjsade fönstren med invändiga jängaller.

Lanthandeln

Historik

Lanthandeln uppfördes omkring år 1900 och har använts som affär fram till mitten av 1990-talet. Byggnaden har en rektangulär plan och är uppförd i två våningar. En balkong har byggts till på östra gaveln. Lanthandeln har byggts till mot söder 1974.

Byggnadsbeskrivning

Exteriör

Lanthandeln är byggd med en trästomme på en grund av murad natursten. Sockeln är putsad och gråmålad. Fasaderna är klädda med profilerad ljus gulmålad locklistpanel. Knutar, vindskivor, takfötter, samt dörr- och fönsteromfattningar är vitmålade.

Ingångar finns centrerad på den norra fasaden, på den östra gaveln, samt på tillbyggnadens västra och södra fasader. Porten i norr är en glasad och fernissad dörr. I öster sitter en rödmålad pardörr med speglar och en glasad överdel.

Bild 27. Lanthandeln Löta handel uppförd omkring år 1900, sedd från landsvägen och nordost i mars 2024. (SLM D2024-227)

Fönsteröppningar finns på samtliga fasader. Norra fasaden som vetter mot landsvägen har stora butiksfönster på nedre plan. Enstaka fönster är original, spröjsade. Övriga fönster har hela rutor och är ospröjsade. Fönsterbågarna är vitmålade. Övre våningens fönsterfoder avslutas med ovanförliggande snickarglädje. Fönsteröppningarna i norra fasaden är försatta med skivor.

Taket är ett sadeltak, täckt med tvåkupiga betongpannor. Vidnock ligger nockpannor. Byggnaden har hängrännor och stuprör.

Tillbyggnadens fasader är klädda med ljusgulmålad locklistpanel. Tillbyggnaden har ett trapetskorrugerat rödmålat plåttak. Byggnaden har två skorstenar, den ena äldre och utkragad.

Lanthandelns tekniska status och brister

Allmän status

Inget fasadunderhåll verkar ha gjorts sedan lanthandeln lades ned vid mitten av 1990-talet. Målarfärg flagar på fasadpanelen och fönsterbågar är i stort behov av renovering. Glasrutor har förstörts. Utifrån finns inga synliga tecken på takläckage, pannorna ser ut att ligga bra och täcka. II

Exteriör

Mark och sockel

Buskar och sly växer alltför nära fasaderna. Marknivån är för hög i anslutning till huset, vid norra fasaden och östra gaveln. På sikt kan detta bidra till att stommen skadas. I

Stommen

Utifrån har inga brister på stommen noterats. -

Fasader, dörrar och fönster

Enstaka panelbrädor har rötskador nedtill. Även fotbrädor har rötskador på grund av eftersatt underhåll. På husets norra sida finns skador i lockpanelen. Fasaderna har inte målats på länge. Färg flagar kraftigt och är målade med felaktigt förstärkt färgtyp, vilket gör att trävirket riskerar att få rötskador. II

Färg flagar kraftigt på dörr mot öster. Glasen behöver kittas. Räcket är rötskadat. Färg flagar kraftigt på dörr mot söder. Virket är rötskadat. I

Fönstren är i behov av renovering. Vissa fönster har utsatts för skadegörelse och en del fönsterglas har spruckit, t ex östra gaveln. Hörnjärn rostar. Färg flagar. Vissa droppbrädor över fönstrens övre del har rötskador, t ex mot öster. I

Bild 28. Lanthandeln sedd från sydväst i mars 2024, med tillbyggnaden i norr från 1974. (SLM D2024-228)

Bild 29. Marknivån är för hög utefter norra fasaden. Fasadpanelen står i princip på marken. Vattbrädan/fotbrädan och fasadpanelen är rötskadad. Målarfärgen flagar kraftigt. (SLM D2024-229)

Yttertak

Yttertaket har bara inspekterats från mark. Utifrån finns inga synliga tecken på takläckage, pannorna ser ut att ligga bra och täcka. För att bedöma om det förekommer takläckage behöver man inspektera från vinden, vilket inte varit möjligt. Vid plåtanslutningar, vinkelrännor och skorstensbeslag är det störst risk för takläckage. Vindskivor och vattbrädor behöver målas. III

Det växer ogräs i en hängränna. Hängrännor och stuprör har inte rensats. I

Lanthandelns kulturhistoriska värde

Lanthandeln är ett exempel på de handelsbodas som tilläts etableras på landsbygden efter 1864. Gatufasaden är välbevarad och vittnar tydligt om byggnadens användning som Löta lanthandel, genom de stora skyltfönstren, namnet på fasaden och den relativt påkostade snickarglädjen kring ursprungsbyggnadens fönster. Lanthandeln berättar om hur samhället vid Bettna växte fram vid sekelskiftet 1900. Både lanthandeln och sommarcaféet har på det sättet ett viktigt miljöskapande värde för Bettna samhälle.

Kulturhistorisk bedömning och värdebärande karaktärsdrag

Lanthandeln har ett högt kulturhistoriskt värde och bör klassas som en särskilt värdefull byggnad enligt PBL 8 kap 13 §.

Lanthandeln har en typisk placering intill landsvägen. Fasaderna har snickarglädje och arkitekturen präglas av symmetri. Skyltfönster, skylten Löta handel och läget vittnar om byggnadens funktion som lanthandel.

Viktiga och värdebärande detaljer är de panelade fasaderna med dekorativa detaljer, snickarglädje och fönstersättningen. Originaldetaljer, utkragad skorsten, spröjsade fönster, snickeridetaljer och äldre panelbrädor är viktiga att bevara för det exteriöra utseendet.

*Bild 30. Ytterdörren mot norr.
(SLM D2024-230)*

Bild 31. Ingången på östra gaveln. Fönsterkitt på dörren har lossnat. Räckets är kraftigt rötskadat. (SLM D2024-231)

Bild 32. Fönster i behov av renovering. Hörnjärn rostar. Fönsterkitt släpper och målarfärg flagar. (SLM D2024-232)

Bild 33. Fasadens målarfärg flagar kraftigt. Underliggande färglager är linoljefärg. (SLM D2024-233)

Sommarcaféet

Historik

Byggnaden uppfördes som sommarcafé för lanthandeln på 1930-talet och användes som det fram till 1970-80talet (?).

Byggnadsbeskrivning

Exteriör

Byggnaden har en rektangulär plan och är byggd med trästomme i en våning. Mot norr och landsvägen ligger en öppen, delvis inglasad, taköverbyggd veranda. Grunden är en naturstensgrund. Sockeln är spritputsad och gråmålad med förstärkt färg.

Fasaderna är klädda med ljus gulmålad locklistpanel. Knutar, vindskivor, takfötter och foder är vitmålade. En fotplåt löper utefter sockeln.

Ingångar finns från den öppna verandan på norra fasaden och i östra gaveln. Verandadörren är upptill glasad, spröjsad, och rödmålad. Gavelns dörr är klädd med vertikal panel och rödmålad.

Fönsteröppningar finns på fasader mot söder, väster och norr. Fönsterbågarna är av trä, spröjsade och vitmålade. I västra gaveln sitter ett runt fönster. Fönsteröppningen i södra fasaden är täckt med skivor.

Taket är ett sadeltak, täckt med tvåkupiga betongpannor. Skorstenen är rak och plåttäckt. Vid nock ligger nockpannor. Byggnaden har vitmålade hängrännor och stuprör.

Sommarcaféets teknisk status och brister

Allmän status

Inget fasadunderhåll ser ut att ha utförts sedan lanthandeln lades ned vid mitten av 1990-talet. Målarfärg flaggar på fasadpanelen och fönsterbågar är i behov av renovering. Vissa glasrutor har förstörts. Utifrån finns inga synliga tecken på takläckage. Interiören har ej getts tillträde till. II

Skador och brister

Mark och sockel

Buskar och sly växer alltför nära byggnaden. II

Bild 34. Sommarcafeet sett från landsvägen och nordost i maj 2024. (SLM D2024-234)

Bild 35. Sommarcafeet sett från sydväst i maj 2024. (SLM D2024-235)

Stomme

Utifrån har inga brister på stommen noterats. -

Fasader, dörrar och fönster

Enstaka panelbrädor har nedtill rötskador, på västra fasaden. Vissa locklister har också rötskador. Fasaderna har inte målats på länge. Färgen flagar kraftigt. Fasader är senast målade med en olämplig färgtyp, vilket inte är bra för trävirket. II

Dörren på östra gaveln: Färg flagar kraftigt. II

Dörr på veranda: Färg flagar kraftigt. Kitt har lossnat, glas behöver kittas. I

Fönstren är i behov av renovering. Vissa glas har krossats, hörnjärn rostar och fönsterkitt har lossnat. I

Yttertak

Yttertaket har endast inspekterats från mark. Utifrån finns inga synliga tecken på takläckage, pannorna ser ut att ligga bra och täcka. Vid plåtanslutningar, skorstensbeslag, är det störst risk för takläckage. Vindskivor behöver målas. III

Hängränorna behöver ses över och rensas. I

Övrigt

Trägolvet på verandan är rötskadat. I

Sommarcaféets kulturhistoriska värde

Caféets värde ligger i berättelsen om användningen av Löta lanthandel vid tidigt 1900-tal. Både lanthandeln och caféet berättar om hur Bettna samhälle växte fram vid sekelskiftet 1900. Båda har på det sättet ett viktigt miljöskapande värde för Bettna samhälle. Caféet berättar om hur serveringsrörelsen kompletterade lanthandelns verksamhet.

Kulturhistorisk bedömning och värdebärande karaktärsdrag

Sommarcaféet är placerat intill lanthandeln. Läget, byggnadens enkelhet, småskalighet och den öppna verandan berättar om dess tidigare funktion som serveringsställe.

Viktiga och värdebärande detaljer är de panelade fasaderna, verandan, fönstersättningen och skorstenen. Originaldetaljer som märks är det runda fönstret i gaveln och den glasade ytterdörren som är viktiga att bevara för det exteriöra utseendet.

Bild 36. Vattbrädan/fotbrädan och delar av fasadpanelen är rötskadad. Målarfärgen flagar kraftigt. Verandans golv är rötskadat. (SLM D2024-236)

Bild 37. Fönster är i behov av renovering. Kittet har lossnat. Målarfärgen flagar kraftigt. Rost förekommer. (SLM D2024-237)

Bild 38. Ytterdörren vid verandan är glasad. Kittet är sprucket. Målarfärgen flagar kraftigt. (SLM D2024-238)

Förslag till åtgärder

Generella anvisningar

Nedan följer översiktliga åtgärdsförslag vad gäller materialval och arbetsmetodik. Förslag till åtgärder skall ses som riktlinjer för hur kommande renovering och återkommande underhåll bör bedrivas. Fördjupade undersökningar och åtgärdsförslag kan behöva kompletteras, då närmare besiktningar har gjorts. Bland annat anvisningar för intäckning, tvättning, spricklagning och större putsarbeten mm av fasader. Vad gäller bjälklag och tak, behöver omfattning av skador på konstruktioner mm bedömas efter städning och borttagande av tegel.

Principen är vid upprustning av byggnaderna att använda samma material, metoder och dimensioner som befintliga byggnader har idag. Åtgärder skall utföras med respekt för ursprungligt material, med bevarande av originaldelar, material och teknik så långt det är möjligt, t ex tegel, utvändig panel mm. Generellt kan sägas att ersättning med nytt virke endast skall göras där det gamla virket är uttjänt, vilket oftast innebär rötskadat virke. En noggrann avvägning av vilka delar som kan behållas, som endast behöver lagas eller som behöver bytas ut helt skall göras innan arbeten påbörjas.

Traditionella material och metoder ska användas. Virke av god kvalitet och mått som överensstämmer med befintligt bör användas. Eventuellt nytt material skall vara lika befintligt (virke av tätvuxen gran eller furu). Traditionella material såsom linoljefärg av bra kvalitet, fönsterkitt baserat på krita, och linolja skall användas. Återanvänd smidd spik alternativt klippspik skall användas.

Magasinet - åtgärder

Exteriör

Mark och sockel

Buskar och sly röjs bort och hålls undan.

Dräneringens funktion säkerställs.

Stomme

Orsaken till större vertikala sprickor undersöks. Större sprickor bör mätas och över tid hållas under observation. Sprickor i tegelstommen lagas med kalkbruk.

Rötskadade partier i bjälklag eller golv lagas med nytt trä. Virket ska vara av god kvalitet. Skarvningar görs med traditionella lagningsmetoder, träförband. Dimensioner, profiler, detaljer och ytbehandlingar ska vara lika de befintliga.

Putsade fasader

Felaktig modern färg och eventuella cementlagningar tas bort från putsen med lämplig metod. Mekanisk eller kemisk metod. Provyta bör göras, som utvärderas innan arbetet fortskrider. Sprucken, löst sittande puts och cementputs borthugges.

Skador i slätputsade och spritputsade ytor lagas med lufthårdnade kalkbruk, ballast och spritsten av tvättat naturgrus i storlek och mängd lika äldre kvarvarande slätputsade och spritputsade ytor och med anpassad vattenmängd i bruket så att lagningsytorna smälter ihop med omgivande ytor. Putsbruk slås på för hand. Provytor görs, vilka ska godkännas innan arbeten fortskrider. Fabriksblandad spritputs får inte användas.

Skador i slätputsade ytor rivs ihop med omgivande slätputsade ytor till ytgräng lika befintlig.

Putslagningar ska före strykning av hela fasaden kompletteringsstrykas för att uppnå samma struktur som omgivande ytor. Avfärgning utförs med traditionell, platsblandad kalkfärg alternativt för spritputsen fabriksblandad kalkfärg i kulörer lika befintliga. Avfärgningen ska utföras i vått-i-vått-teknik utan avbrott. Färgen ska penselmålas med kalkkvast i ”krysteknik”. Kalkfärgen ska pigmenteras med kalkäkta pigment.

Det är av stor vikt att arbetena görs vid tidpunkt som inte äventyrar slutresultatet med kalkbaserade produkter, dvs kalkavfärgning bör vara avslutad senast under september månad.

Dörrar och fönster

Dörr och luckor renoveras. Upphängningen ses över. Lösa färglager skrapas bort och ytor målas med linoljefärg. Ytor tvättas med Målartvätt. Spikskallar, smidesbeslag, gångjärn och dylikt stålborstas, tvättas och grundas med rostskyddsfärg innan mellan- och färdigstrykning lika övriga ytor. Glasade dörrar åtgärdas lika fönsterbågar.

Rötskadade droppbrädor ovanför fönsteröppningarna ersätts med nya, som målas med linoljefärg.

Fönstren lagas med traditionell metod. På fönster som trälagas ska samtliga rutor glasas ur varsamt med kittlampa. Glas ska återanvändas, trasiga rutor byts mot likvärdigt glas (ej planglas). Löst sittande och krackelerad färg skrapas ned till fast yta, uppskrapning av gråträ, övriga ytor mätteras endast och färgkanter jämnas ut med fint slippapper. Ytor tvättas med Målartvätt. Eventuellt

rötat och skadat trä i bågar och spröjsar skarvas i, alternativt ”halvsulas”, med nytt virke av hög kvalitet. Kärnsidan ska vändas utåt. Skarvning utförs med så lång anliggningsyta som möjligt, d v s snedskarvas. Limning utförs med vattenfast trälim. Profiler och detaljer ska vara lika de befintliga. Eventuellt lösa hörnbeslag tas bort varefter hålen i bågen borras upp till 2/3 av bågens tjocklek och träpluggas (ej centrumplugg) innan det renskrapade beslaget återmonteras. Detsamma gäller trasiga, utkrypande hörnpluggar. Gammalt torrt och löst kitt skrapas bort från glasfalsen innan falsen halvöljas. Renskrapade beslag grundas med rostskyddsfärg. Hela bågen grundmålas med linoljefärg innan kittning. Borttagna glas återmonteras och stiftas. Kittning utförs med äkta linoljekitt som läggs på för hand.

Rötskadat trävirke lagas med nytt trä. Virket ska vara av god kvalitet, d v s furu med hög kärnvedsandel och täta årsringar i splinten. Eventuella skarvningar utförs med så lång anliggningsyta som möjligt, d v s snedskarvas. Limning utförs med vattenfast trälim. Dimensioner, profiler, detaljer och ytbehandlingar ska vara lika de befintliga.

Målning utförs med linoljefärg enligt fabrikantens anvisningar i kulör lika befintlig. Linoljefärgen skall strykas ut mycket tunt.

Yttertak

Magasinets tak läggs om helt och takkonstruktionen lagas.

Befintligt tegel plockas varsamt ned för senare återmontering. Teglet förvaras på ett tryggt sätt för senare återmontering. Teglet bör ställas på en lastpall, stående, vilande mot pallkragar.

Underlagstaket lagas där virket är skadat. Omfattningen bör undersökas närmre då teglet lyfts bort. Rötskadade och svampangripna delar tas bort och ersätts med nytt virke. Nya underlagsbrädor läggs på samma sätt som tidigare. I samband med dessa arbeten undersöks om lagningar behöver göras av takstolarna, vilka i så fall skarvas i på ett hantverksmässigt sätt med traditionella träförband. Virket ska vara av god kvalitet. Skarvningar görs med traditionella lagningsmetoder, träförband, dymlingar eller spik, som tidigare. Dimensioner, profiler, detaljer och ytbehandlingar ska vara lika de befintliga.

Underlagstaken förses med ny takpapp, helst av kvalitet YAP 2200 eller YAP 2500. På delar av underlagstaket finns äldre spånläggning kvar. Denna ska så långt som möjligt bevaras. För att få ett planare underlag för takpappen kan underlagstaket behöva kompletteras med oljehärdad masonit som jämnar ut nivåskillnaderna. Tegelpannorna sorteras med avseende på storlek och kupning och läggs tillbaka på ny strö- och bärläkt. Hela funktionsdugliga tegelpannor återmonteras, med eventuell komplettering av begagnade enkupiga handslagna tegelpannor. Komplettering görs med enkupiga tegelpannor, i första hand begagnade pannor, i andra hand helt nya tegelpannor. Takfall synliga från

landsvägen (norr och väster) bör prioriteras att läggas med befintliga handslagna pannor. Ersättningspannor läggs då på södra sidan och eventuellt östra sidan.

Hängrännor och stuprör ses över och rensas.

Dräneringens funktion säkerställs.

Interiör

Allmänt

Interiören städas/saneras. Lämnade matvaror tas omgående bort. Allt onödigt skräp tas bort. Även giftiga varor, såsom pigment, lysrör och måleriburkar avlägsnas.

I lanthandeln finns även äldre måleriprodukter, verktyg, bokföring mm som kan vara av kulturhistoriskt intresse och bör kunna lämnas.

Hål i fasader och tak bör nätas, för att förhindra att fåglar flyger in.

Bjälklag

Bjälklagets och trägolvet skick och kondition bedöms efter städning.

Traversbalkens rötskadade delar lagas.

Taklaget

Underlagstaket lagas där virket är skadat, se Yttertak.

Lanthandeln - åtgärder

Exteriör

Mark och sockel

Buskar och sly röjs bort och hålls undan. Marknivån sänks utefter norra och östra fasaden.

Stomme

-

Panelade fasader

Felaktig modern färg avlägsnas med lämplig metod. Infravärme eller kemisk metod. Lämplig metod provas fram. Provyta bör göras, som utvärderas innan arbetet fortskrider.

Målade ytor tvättas med målartvätt. Löst sittande, flagande färg och färg med sprickor ned till virket skrapas ned till fast yta. Uppskrapning av gråträ, övriga ytor mätteras endast. Färgkanter jämnas ut med slippapper.

Fotbrädan ersätts. Denna och övrigt rötskadat trä ersätts med nytt hyvlat virke av hög kvalitet, d v s furu med hög kärnvedsandel, högt kådinnehåll, täta årsringar i splinten och hög densitet. Kärnsidan ska vändas utåt. Skarvning utförs med snedskarv. Profiler, dimensioner och ytbehandling ska vara lika de befintliga.

Dörrar och fönster

Dörrar renoveras. Upphängningen ses över. Lösa färglager skrapas bort, fönsterkitt avlägsnas, fönster kittas med linoljekitt. Fönsterglas återanvänds. Dörr mot öster målas med linoljefärg. Dörr mot norr oljas och fernissas.

Spikskallar, smidesbeslag, gångjärn och dylikt stålborstas, tvättas och grundas med rostskyddsfärg innan mellan- och färdigstrykning lika övriga ytor. Glasade dörrar åtgärdas lika fönsterbågar.

Rötskadade droppbrädor ovanför fönsteröppningarna ersätts med nya, som målas med linoljefärg.

Fönstren lagas med traditionell metod. På fönster som trälagas ska samtliga rutor glasas ur varsamt med kittlampa. Glas ska återanvändas, trasiga rutor byts mot likvärdigt glas (ej planglas). Löst sittande och krackelerad färg skrapas ned till fast yta, uppskrapning av gråträ, övriga ytor matteras endast och färgkanter jämnas ut med fint slippapper. Eventuellt rötat och skadat trä i bågar och spröjsar skarvas i, alternativt ”halvsulas”, med nytt virke av hög kvalitet, d v s furu med hög kärnvedsandel, högt kådinnehåll, täta årsringar i splinten och hög densitet. Kärnsidan ska vändas utåt. Skarvning utförs med så lång anliggningsyta som möjligt, d v s snedskarvas. Limning utförs med vattenfast trälim. Profiler och detaljer ska vara lika de befintliga. Eventuellt lösa hörnbeslag tas bort varefter hålen i bågen borras upp till 2/3 av bågens tjocklek och träpluggas (ej centrumplugg) innan det renskrapade beslaget återmonteras. Detsamma gäller trasiga, utkrypande hörnpluggar. Gammalt torrt och löst kitt skrapas bort från glasfalsen innan falsen halvolyas. Renskrapade beslag grundas med rostskyddsfärg. Hela bågen grundmålas med linoljefärg innan kittning. Borttagna glas återmonteras och stiftas. Kittning utförs med äkta linoljekitt som läggs på för hand. Mellan- och slutstrykning utförs med linoljefärg. Linoljefärgen skall strykas ut mycket tunt. Ytor tvättas med Målartvätt, löst sittande och flagande färg skrapas ned till fast yta, uppskrapning av gråträ, övriga ytor matteras endast och färgkanter jämnas ut med fint slippapper.

Rötskadat trävirke lagas med nytt trä. Virket ska vara av god kvalitet, d v s furu med hög kärnvedsandel och täta årsringar i splinten. Eventuella skarvningar utförs med så lång anliggningsyta som möjligt, d v s snedskarvas. Limning utförs med vattenfast trälim. Dimensioner, profiler, detaljer och ytbehandlingar ska vara lika de befintliga.

Målning utförs med linoljefärg enligt fabrikantens anvisningar i kulör lika befintlig. Linoljefärgen skall strykas ut mycket tunt.

Yttertak

Taket ses över, eventuella trasiga betongpannor ersätts. Hängrännor och stuprör ses över och rensas.

Sommarcaféet - åtgärder

Exteriör

Mark och sockel

Buskar och sly röjs bort och hålls undan. Marknivån sänks där så behövs.

Stomme

-

Panelade fasader

Felaktig modern färg avlägsnas med lämplig metod. Infravärme eller kemisk metod. Lämplig metod provas fram. Provyta bör göras, som utvärderas innan arbetet fortskrider.

Målade ytor tvättas med målartvätt. Löst sittande, flagande färg och färg med sprickor ned till virket skrapas ned till fast yta. Uppskrapning av gråträ, övriga ytor mätteras endast. Färgkanter jämnas ut med slippapper.

Eventuellt rötskadat trä ersätts med nytt hyvlat virke av hög kvalitet, d v s furu med hög kärnvedsandel, högt kådinnehåll, täta årsringar i splinten och hög densitet. Kärnsidan ska vändas utåt. Skarvning utförs med snedskarv. Profiler, dimensioner och ytbehandling ska vara lika de befintliga.

Fasader målas med linoljefärg. Eventuellt nytt virke grundas. Övrigt virke mellan- och slutstryks med linoljefärg. Linoljefärgen skall strykas ut mycket tunt.

Dörrar och fönster

Dörr och luckor renoveras. Upphängningen ses över. Lösa färglager skrapas bort och ytor målas med linoljefärg. Spikskallar, smidesbeslag, gångjärn o dyl stålborstas, tvättas och grundas med rostskyddsfärg innan mellan- och färdigstrykning lika övriga ytor. Glasade dörrar åtgärdas lika fönsterbågar.

Rötskadade droppbrädor ovanför fönsteröppningarna ersätts med nya, som målas med linoljefärg.

Fönstren lagas med traditionell metod. På fönster som trålagas ska samtliga rutor glasas ur varsamt med kittlampa. Glas ska återanvändas, trasiga rutor

byts mot likvärdigt glas (ej planglas). Löst sittande och krackelerad färg skrapas ned till fast yta, uppskrapning av gråträ, övriga ytor mätteras endast och färgkanter jämnas ut med fint slippapper. Eventuellt rötat och skadat trä i bågar och spröjsar skarvas i, alternativt ”halvsulas”, med nytt virke av hög kvalitet, d v s furu med hög kärnvedsandel, högt kådinnehåll, täta årsringar i splinten och hög densitet. Kärnsidan ska vändas utåt. Skarvning utförs med så lång anliggningsyta som möjligt, d v s snedskarvas. Limning utförs med vattenfast trälim. Profiler och detaljer ska vara lika de befintliga. Eventuellt lösa hörnbeslag tas bort varefter hålen i bågen borras upp till 2/3 av bågens tjocklek och träpluggas (ej centrumplugg) innan det renskrapade beslaget återmonteras. Detsamma gäller trasiga, utkrypande hörnpluggar. Gammalt torrt och löst kitt skrapas bort från glasfalsen innan falsen halvolyas. Renskrapade beslag grundas med rostskyddsfärg. Hela bågen grundmålas med linoljefärg innan kittning. Borttagna glas återmonteras och stiftas. Kittning utförs med äkta linoljekitt som läggs på för hand. Mellan- och slutstrykning utförs med linoljefärg. Linoljefärgen skall strykas ut mycket tunt. Ytor tvättas med Målartvätt, löst sittande och flagande färg skrapas ned till fast yta, uppskrapning av gråträ, övriga ytor mätteras endast och färgkanter jämnas ut med fint slippapper.

Rötskadat trävirke lagas med nytt trä. Virket ska vara av god kvalitet, d v s furu med hög kärnvedsandel och täta årsringar i splinten. Eventuella skarvningar utförs med så lång anliggningsyta som möjligt, d v s snedskarvas. Limning utförs med vattenfast trälim. Dimensioner, profiler, detaljer och ytbehandlingar ska vara lika de befintliga.

Målning utförs med linoljefärg enligt fabrikantens anvisningar i kulör lika befintlig. Linoljefärgen skall strykas ut mycket tunt.

Yttertak

Taket ses över, eventuella trasiga betongpannor ersätts. Hängrännor och stuprör ses över och rensas.

Övrigt

Verandans bjälklag och trägolv repareras. Rötskadat trävirke lagas med nytt trä. Virket ska vara av god kvalitet. Skarvningar görs med traditionella lagningsmetoder. Dimensioner, profiler, detaljer och ytbehandlingar ska vara lika de befintliga.

Källförteckning

Litteratur

Björndahl, H. *En vandring i 1930-talets Bettna samhälle*. 1989.

Ryberg, R. 1988. *Sörmlandsbygden 1988:2*. Nyköping.

Flens kommun. *Ett stycke Sörmland*. Flens kommuns kulturmiljöprogram, 1985.

Flens kommun och KRAKA kulturmiljö. *Flens kommuns kulturmiljöprogram*, Kommunal författningssamling 2019:6 – 212, antagen av kommunfullmäktige 190613 § 50, 2019.

Hagström, K. A. *Strängnäs Stifts herdaminne*, andra delen, 1898.

Plan och bygglagen (2010:900).

Selén, E. *Bettna kommun*. 1950.

Sörmländska handlingar No3, 1935. *Betna sochens beskrifning*, 1761.

Arkiv

Lantmäteriet, Gävle, Söktjänst Historiska kartor

Lantmäterimyndigheternas arkiv

Lantmäteristyrelsens arkiv

Rikets allmänna kartverks arkiv

Flens kommun.

Sörmlands museums arkiv, Nyköping